

شاخص‌های جهانی برابری جنسیتی و جایگاه ایران

تهیه و تنظیم: پدram مهرائی*

شاخص توسعه انسانی از سال ۱۹۹۰ میلادی نشان می‌دهد که ایران با امتیازاتی بین ۰/۵۷۲ تا ۰/۷۷۴ رتبه‌هایی بین ۹۱ تا ۶۶ را در جهان داشته است، وضعیت ایران در بخش زنان این شاخص نسبتاً پایین‌تر از میانگین مجموع زنان و مردان بوده است (جدول ۱).

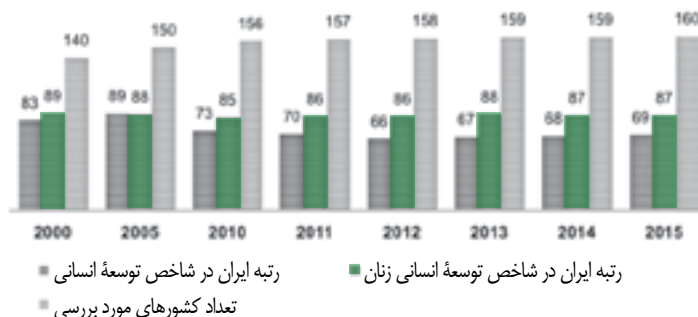
همچنین بررسی شاخص توسعه انسانی زنان در ایران و جهان و در سال‌های ۲۰۰۰، ۲۰۰۵ و ۲۰۱۵-۲۰۱۰ میلادی (نمودار ۱) نشان می‌دهد که این شاخص، به‌غیر از سال ۲۰۰۵ میلادی که در آن زنان نسبت به مجموع جمعیت وضعیت بهتری داشته‌اند، در سال‌های دیگر، شاخص توسعه انسانی کل جمعیت از وضعیت بهتری برخوردار بوده است. داده‌های اطلاعاتی: امید به زندگی در بدو تولد، تعداد سال‌های تحصیلی مورد انتظار برای کودکان و میانگین تعداد سال‌های تحصیلی برای افراد بالای ۲۵ سال، درآمد سرانه ناخالص ملی.

در این بخش شاخص‌های جهانی برابری جنسیتی و جایگاه ایران در هر یک از این شاخص‌ها بررسی می‌شود. اصلی‌ترین این شاخص‌ها عبارت‌اند از شاخص توسعه انسانی زنان^۱، شاخص توسعه جنسیتی^۲، شاخص نابرابری جنسیتی^۳ و گزارش جهانی فاصله جنسیتی^۴.

شاخص توسعه انسانی زنان

شاخص توسعه انسانی در سال ۱۹۹۰ میلادی به‌عنوان مقیاس جدیدی از توسعه و اندازه‌گیری آن در جوامع در نظر گرفته شد. این شاخص مبتنی بر این ایده اساسی است که لازمه دستیابی به زندگی بهتر، علاوه بر داشتن درآمد بالاتر، پرورش و بسط استعدادها و ظرفیت‌های انسانی است. شاخص توسعه انسانی در صدد اندازه‌گیری متوسط دستیابی یک کشور در سه بُعد توسعه انسانی است. این ابعاد عبارت‌اند از: زندگی طولانی توأم با سلامتی، دانش و استاندارد زندگی. درحالی‌که بررسی امتیازات ایران در

نمودار ۱. رتبه جهانی ایران در مجموع شاخص توسعه انسانی و شاخص توسعه انسانی زنان

جدول ۱. وضعیت ایران و کشورهای منطقه در شاخص توسعه انسانی زنان

رتبه HDI (۲۰۱۵)	کشور	رتبه و امتیاز در سال															
		۲۰۱۵		۲۰۱۴		۲۰۱۳		۲۰۱۲		۲۰۱۱		۲۰۱۰		۲۰۰۵		۲۰۰۰	
		رتبه	امتیاز	رتبه	امتیاز	رتبه	امتیاز	رتبه	امتیاز	رتبه	امتیاز	رتبه	امتیاز	رتبه	امتیاز	رتبه	امتیاز
۳۳	قطر	۳۲	۰/۸۵۱	۳۲	۰/۸۴۶	۳۰	۰/۸۴۱	۳۳	۰/۸۳۳	۳۳	۰/۸۲۸	۳۱	۰/۸۱۵	۲۱	۰/۸۱۲	۲۱	۰/۸۱۲
۳۸	عربستان	۵۶	۰/۷۷۷	۵۶	۰/۷۷۲	۵۶	۰/۷۶۲	۶۰	۰/۷۴۷	۶۱	۰/۷۳۱	۶۰	۰/۶۹۷	۶۳	۰/۶۵۶	۶۳	۰/۶۵۶
۴۲	امارات	۴۲	۰/۸۱۳	۴۲	۰/۸۱	۴۱	۰/۸۰۷	۴۱	۰/۸۰۳	-	-	-	-	-	-	-	-
۴۷	بحرین	۴۶	۰/۸۰۴	۴۶	۰/۸۰۲	۴۴	۰/۷۹۷	۴۵	۰/۷۹۲	۴۳	۰/۷۹۲	۴۱	۰/۷۷۴	۴۱	۰/۷۴۱	۴۱	۰/۷۴۱
۵۱	کویت	۵۷	۰/۷۶۹	۵۷	۰/۷۶۸	۵۵	۰/۷۷۱	۵۴	۰/۷۷	۵۰	۰/۷۶۹	۴۹	۰/۷۸	۳۵	۰/۷۶۳	۳۵	۰/۷۶۳
۵۲	عمان	۶۱	۰/۷۵۵	۶۰	۰/۷۵۲	۵۹	۰/۷۵	۵۹	۰/۷۴۸	۵۶	۰/۷۴۵	۶۷	۰/۶۸۵	۷۲	۰/۶۳۸	۷۲	۰/۶۳۸
۶۹	ایران	۸۷	۰/۷	۸۸	۰/۶۹۵	۸۶	۰/۶۹۵	۸۶	۰/۶۸۲	۸۵	۰/۶۷۲	۸۸	۰/۶۲	۸۹	۰/۵۷۱	۸۹	۰/۵۷۱
۷۱	ترکیه	۷۷	۰/۷۴۴	۷۹	۰/۷۱۴	۷۹	۰/۷۱۲	۷۸	۰/۷۰۷	۸۰	۰/۶۹۳	۸۶	۰/۶۲۱	۸۳	۰/۵۹۸	۸۳	۰/۵۹۸
۷۶	لبنان	۸۳	۰/۷۰۹	۸۱	۰/۷۰۹	۷۸	۰/۷۱۳	۷۶	۰/۷۱	۷۴	۰/۷۰۷	۷۴	۰/۶۷۲	-	-	-	-
۸۶	اردن	۹۷	۰/۶۷	۹۶	۰/۶۶۵	۹۴	۰/۶۶۱	۹۳	۰/۶۵۷	۹۰	۰/۶۵۸	۸۳	۰/۶۳۶	۷۸	۰/۶۰۹	۷۸	۰/۶۰۹
۱۲۱	عراق	۱۱۵	۰/۵۶۹	۱۱۲	۰/۵۷۷	۱۱۱	۰/۵۷۸	۱۱۱	۰/۵۷۵	۱۱۰	۰/۵۶۷	۱۰۹	۰/۵۳۲	۱۰۳	۰/۵۰۳	۱۰۳	۰/۵۰۳
۱۴۷	پاکستان	۱۴۱	۰/۴۵۲	۱۴۰	۰/۴۴۲	۱۳۹	۰/۴۳۸	۱۳۸	۰/۴۲۶	۱۳۴	۰/۴۲۳	۱۳۶	۰/۳۶۵	۱۲۸	۰/۳۳۳	۱۲۸	۰/۳۳۳
۱۴۹	سوریه	۱۳۴	۰/۴۷۵	۱۲۶	۰/۵۱۶	۱۱۲	۰/۵۷۴	۱۰۹	۰/۵۸۴	۱۰۸	۰/۵۸۲	۱۰۴	۰/۵۶	۱۰۰	۰/۵۱۱	۱۰۰	۰/۵۱۱
۱۶۸	یمن	۱۴۸	۰/۴	۱۴۵	۰/۴۱۹	۱۴۴	۰/۴۱۴	۱۴۳	۰/۴۰۹	۱۴۱	۰/۴۰۸	۱۳۲	۰/۳۸	۱۲۷	۰/۳۲۶	۱۲۷	۰/۳۲۶
۱۶۹	افغانستان	۱۵۷	۰/۳۴۸	۱۵۶	۰/۳۴۲	۱۵۵	۰/۳۴۴	۱۵۵	۰/۳۳۳	۱۵۴	۰/۳۱۱	۱۴۹	۰/۲۹۹	۱۴۰	۰/۱۱۸	۱۴۰	۰/۱۱۸
مجموع کشورها		۱۶۰	۱۵۹	۱۵۹	۱۵۹	۱۵۸	۱۵۷	۱۵۶	۱۵۵	۱۵۶	۱۵۰	۱۴۰					

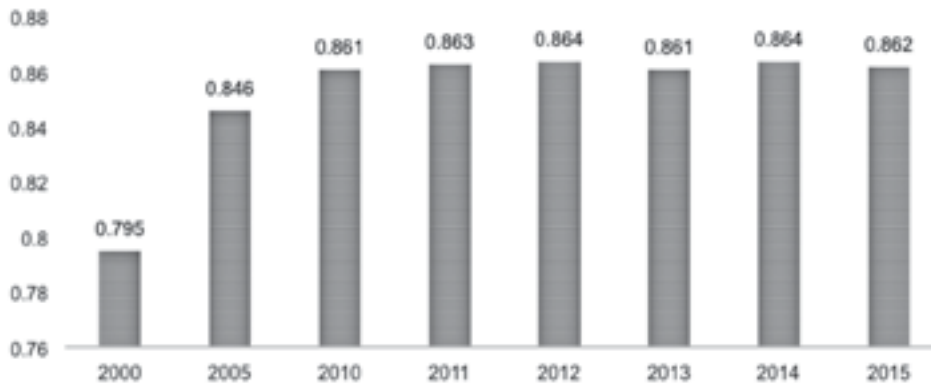
شاخص توسعه جنسیتی

■ آنها از برابری کامل جنسیتی بین ۵ تا ۷/۵ درصد باشد.
 ■ کشورهای با برابری متوسط پایین: کشورهایی که انحراف مطلق آنها از برابری کامل جنسیتی بین ۷/۵ تا ۱۰ درصد باشد.
 ■ کشورهای با برابری پایین: کشورهایی که انحراف مطلق آنها از برابری کامل جنسیتی بیش از ۱۰ درصد باشد.
 داده‌های اطلاعاتی: امید به زندگی در بدو تولد، تعداد سال‌های تحصیلی مورد انتظار برای کودکان و میانگین تعداد سال‌های تحصیلی برای افراد بالای ۲۵ سال، درآمد تخمین زده شده برای زنان و مردان.
 بررسی وضعیت ایران در این شاخص در سال‌های ۲۰۰۵، ۲۰۱۵ و ۲۰۱۰ میلادی نشان می‌دهد که علی‌رغم پیشرفت نسبی کشور در این شاخص ایران همچنان جزو کشورهای با برابری پایین است.

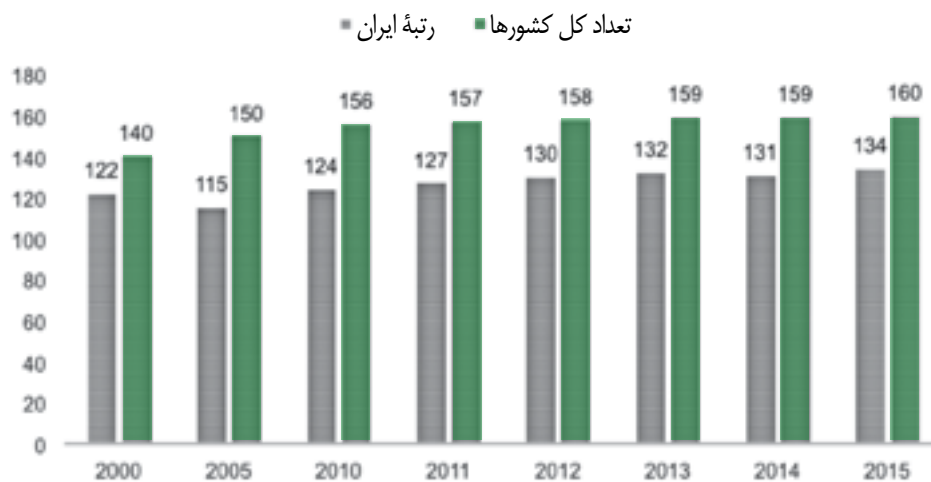
این شاخص نابرابری‌های جنسیتی را در دستیابی به سه بُعد اساسی توسعه انسانی اندازه‌گیری می‌کند: سلامت، آموزش و پرورش و تسلط بر منابع اقتصادی. مقدار این شاخص از نسبت شاخص توسعه انسانی زنان بر شاخص توسعه انسانی مردان محاسبه می‌شود که هر چه به عدد یک نزدیک‌تر باشد، نشانه برابری جنسیتی بیشتر است. در این شاخص برحسب مقدار عددی به‌دست‌آمده کشورها به ۵ دسته تقسیم می‌شوند:

- کشورهای با برابری بالا: کشورهایی که انحراف مطلق آنها از برابری کامل جنسیتی (۱۰۰ درصد) یا کمتر باشد.
- کشورهای با برابری متوسط بالا: کشورهایی که انحراف مطلق آنها از برابری کامل جنسیتی بین ۲/۵ تا ۵ درصد باشد.
- کشورهای با برابری متوسط: کشورهایی که انحراف مطلق

نمودار ۲. روند تغییرات امتیاز ایران در شاخص توسعه جنسیتی

نمودار ۳. مقایسه رتبه ایران و تعداد کشورهای مورد ارزیابی در شاخص توسعه جنسیتی

جدول ۲ وضعیت ایران و کشورهای منطقه در شاخص توسعه جنسیتی

رتبه و امتیاز در سال		رتبه HDI (۲۰۱۵)										رتبه HDI (۲۰۱۵)						
		۲۰۱۵		۲۰۱۴		۲۰۱۳		۲۰۱۲		۲۰۱۱		۲۰۱۰		۲۰۰۵		۲۰۰۰		کشور
۳۹	۰/۹۹۱	۳۰	۰/۹۹۲	۳۸	۰/۹۸۶	۳۷	۰/۹۹۴	۳۹	۰/۹۹۲	۱۹	۱	۵۰	۰/۹۷	۴	۱/۰۲۷			قطر
۱۲۶	۰/۸۸۲	۱۲۴	۰/۸۸۱	۱۲۶	۰/۸۷۹	۱۲۵	۰/۸۷۹	۱۲۴	۰/۸۷۶	۱۲۲	۰/۸۷۲	۱۰۳	۰/۸۷۳	۱۰۸	۰/۸۳۹			عربستان
۵۵	۰/۹۷۲	۵۵	۰/۹۷۳	۶۱	۰/۹۶۹	۶۰	۰/۹۶۹	۶۱	۰/۹۶۷	-	-	-	-	-	-			امارات
۵۸	۰/۹۷	۵۹	۰/۹۷۱	۵۸	۰/۹۷۱	۵۸	۰/۹۷	۵۶	۰/۹۶۹	۵۶	۰/۹۶۸	۶۳	۰/۹۵۶	۷۶	۰/۹۳۲			بحرین
۵۴	۰/۹۷۲	۵۴	۰/۹۷۳	۴۳	۰/۹۸۳	۵۶	۰/۹۷	۵۱	۰/۹۷۳	۴۸	۰/۹۷۵	۱۵	۰/۹۷۸	۴۰	۰/۹۷۶			کویت
۱-۵	۰/۹۲۷	۱۰۵	۰/۹۲۶	۱۰۶	۰/۹۲۳	۱۰۶	۰/۹۲	۱۰۲	۰/۹۱۸	۱۰۴	۰/۹۰۹	۱۰۱	۰/۸۸	۹۷	۰/۸۶۷			عمان
۱۳۴	۰/۸۶۲	۱۳۱	۰/۸۶۴	۱۳۳	۰/۸۶۱	۱۳۰	۰/۸۶۴	۱۲۷	۰/۸۶۳	۱۲۴	۰/۸۶۱	۱۱۵	۰/۸۴۶	۱۲۲	۰/۸۹۵			ایران
۱۱۷	۰/۹۰۸	۱۱۶	۰/۹۰۹	۱۱۸	۰/۹۰۳	۱۱۶	۰/۹۰۷	۱۱۴	۰/۹۰۴	۱۰۹	۰/۹۰۱	۱۱۳	۰/۸۵	۹۸	۰/۸۶۲			ترکیه
۱۲۲	۰/۸۹۳	۱۲۱	۰/۸۹۶	۱۲۰	۰/۸۹۸	۱۱۷	۰/۹۰۱	۱۱۶	۰/۸۹۸	۱۱۲	۰/۸۹۷	۱۰۰	۰/۸۸۲	-	-			لبنان
۱۳۳	۰/۸۶۴	۱۳۳	۰/۸۶۴	۱۳۵	۰/۸۵۹	۱۳۵	۰/۸۵۶	۱۳۳	۰/۸۵۸	۱۲۸	۰/۸۵۶	۱۲۲	۰/۸۳۳	۱۰۹	۰/۸۲۸			اردن
۱۵۲	۰/۸۰۴	۱۵۱	۰/۸۰۵	۱۵۰	۰/۸۰۷	۱۴۷	۰/۸۰۸	۱۴۶	۰/۸۰۷	۱۴۳	۰/۸۰۲	۱۴۱	۰/۷۶۹	۱۳۰	۰/۷۵			عراق
۱۵۷	۰/۷۴۱	۱۵۷	۰/۷۳۶	۱۵۸	۰/۷۱۶	۱۵۶	۰/۷۳۱	۱۵۵	۰/۷۲	۱۵۴	۰/۷۲	۱۴۸	۰/۶۸۴	۱۳۷	۰/۶۵۱			پاکستان
۱۴۰	۰/۸۵۱	۱۳۴	۰/۸۶۱	۱۳۱	۰/۸۶۵	۱۲۷	۰/۸۷۲	۱۲۵	۰/۸۷۲	۱۲۳	۰/۸۶۲	۱۲۴	۰/۸۲۷	۱۱۸	۰/۸۱۶			سوریه
۱۵۸	۰/۷۳۷	۱۵۶	۰/۷۴۸	۱۵۶	۰/۷۴۸	۱۵۵	۰/۷۴	۱۵۴	۰/۷۳۸	۱۵۳	۰/۷۳۶	۱۴۷	۰/۶۹۸	۱۳۸	۰/۶۶۶			یمن
۱۶۰	۰/۶۰۹	۱۵۹	۰/۶۰۹	۱۵۹	۰/۶۰۷	۱۵۸	۰/۶۰۲	۱۵۷	۰/۵۹۴	۱۵۶	۰/۵۸	۱۵۰	۰/۴۸۱	۱۴۰	۰/۲۸۲			افغانستان
۱۶۰		۱۵۹		۱۵۹		۱۵۸		۱۵۷		۱۵۶		۱۵۰		۱۴۰				مجموع کشورها

شاخص نابرابری جنسیتی

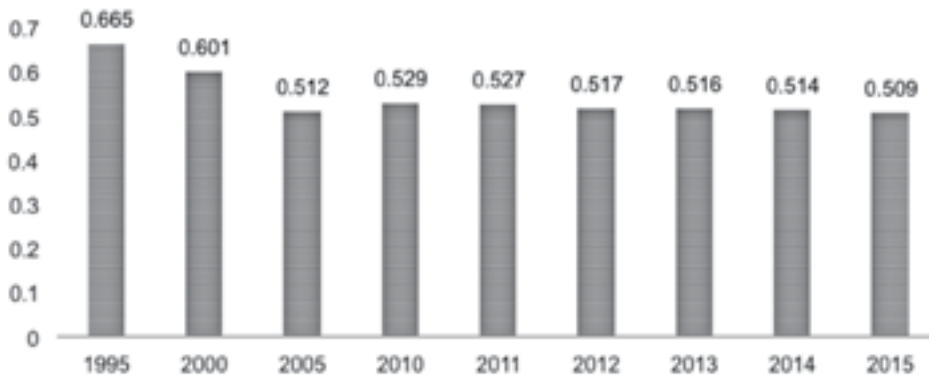
میلادی (با امتیاز ۵۱۲/۰) بوده است که جایگاه ۸۷ جهان را از بین ۱۴۳ کشور به خود اختصاص داده بود.

شاخص نابرابری جنسیتی نشانه ضعف جنسیتی در سه بُعد بهداشت باروری، توانمندسازی و بازار کار است. این شاخص نشانه میزان زیان در توسعه بالقوه انسانی ناشی از نابرابری بین دستاوردهای زنان و مردان در این ابعاد است. این شاخص مقداری بین صفر تا یک را شامل می‌شود که هر چه به صفر نزدیک‌تر باشد میزان برابری زنان و مردان بیشتر و هر چه به یک نزدیک‌تر باشد میزان برابری کاهش می‌یابد.

داده‌های اطلاعاتی: نسبت مرگ‌ومیر مادران، نسبت باروری در نوجوانان، سهم جایگاه‌های پارلمانی هر جنس، دستیابی به سطح تحصیلات متوسطه و عالی، میزان مشارکت در بازار کار.

بهترین رتبه ایران در این شاخص مربوط به سال ۲۰۰۵

نمودار ۴. روند تغییرات امتیاز ایران در شاخص نابرابری جنسیتی

نمودار ۵. مقایسه رتبه ایران و تعداد کشورهای مورد ارزیابی در شاخص نابرابری جنسیتی

جدول ۳. وضعیت ایران و کشورهای منطقه در شاخص نابرابری جنسیتی

رتبه و امتیاز در سال		رتبه										کشور	رتبه HDI (۲۰۱۵)
۲۰۱۵	۲۰۱۴	۲۰۱۳	۲۰۱۲	۲۰۱۱	۲۰۱۰	۲۰۰۵	۲۰۰۰	۱۹۹۵					
۱۲۶	۱۲۴	۱۲۶	۱۲۱	۱۱۶	۱۲۵	-	-	-	-	-	قطر	۳۳	
۵۰	۴۸	۵۰	۱۴۰	۱۳۷	۱۳۷	۱۴۴	-	-	-	-	عربستان	۳۸	
۴۶	۴۵	۴۷	۴۶	۴۳	۴۰	۱۱۱	۹۰	۹۳	۹۰	۹۳	امارات	۴۲	
۴۸	۴۳	۴۴	۴۲	۴۰	۴۴	۴۴	-	-	-	-	بحرین	۴۷	
۷۰	۶۷	۴۶	۴۵	۴۲	۴۲	۶۱	۸۰	۸۳	۸۰	۸۳	کویت	۵۱	
۵۴	۵۲	۵۶	۵۴	۵۴	۵۷	۶۳	-	-	-	-	عمان	۵۲	
۱۱۷	۱۱۳	۱۱۱	۱۰۹	۱۰۷	۱۰۸	۸۷	۸۸	۱۰۲	۸۸	۱۰۲	ایران	۶۹	
۶۹	۶۸	۷۲	۷۰	۷۲	۸۲	۱۰۲	۸۱	۹۲	۸۱	۹۲	ترکیه	۷۱	
۸۲	۸۲	۸۲	۷۸	۷۶	۷۴	-	-	-	-	-	لبنان	۷۶	
۱۱۰	۱۰۵	۱۰۲	۹۸	۹۴	۹۴	۹۸	۹۸	۱۰۵	۹۸	۱۰۵	اردن	۸۶	
۱۲۲	۱۱۸	۱۱۶	۱۱۴	۱۱۲	۱۱۰	-	۹۱	۹۹	۹۱	۹۹	عراق	۱۲۱	
۱۲۹	۱۲۹	۱۲۹	۱۲۴	۱۲۵	۱۲۱	۱۱۶	-	۱۲۱	-	۱۲۱	پاکستان	۱۴۷	
۱۳۲	۱۳۰	۱۲۵	۱۱۸	۱۱۳	۱۱۲	۹۵	۷۵	۷۷	۷۵	۷۷	سوریه	۱۴۹	
۱۵۶	۱۵۱	۱۵۰	۱۵۲	۱۴۹	۱۴۹	۱۴۳	۱۱۸	-	۱۱۸	-	یمن	۱۶۸	
۱۵۱	۱۴۸	۱۴۸	۱۵۰	۱۴۸	۱۴۸	۱۴۲	-	-	-	-	افغانستان	۱۶۹	
۱۵۶	۱۵۱	۱۵۰	۱۵۲	۱۴۹	۱۴۹	۱۴۳	۱۱۹	۱۲۳	۱۱۹	۱۲۳	مجموع کشورها		

گزارش جهانی فاصله جنسیتی

شاخص جهانی فاصله جنسیتی شاخصی است برای اندازه‌گیری برابری جنسیتی که برای نخستین بار در سال ۲۰۰۶ میلادی مجمع جهانی اقتصاد^۱ منتشر

کرد. این شاخص که هر ساله وضعیت برابری جنسیتی را در ۱۴۴ اقتصاد عمده و نوظهور و ۱۵ منطقه جغرافیایی در جهان می‌سنجد تفاوت‌های میان زنان و مردان را در چهار بُعد سیاسی، اقتصادی، آموزش و بهداشت بررسی می‌کند: مشارکت و فرصت‌های اقتصادی، آموزش و پرورش، بهداشت و سلامت و سیاست‌گذاری. شاخص فاصله جنسیتی عددی بین صفر و یک است که نزدیک شدن عدد نهایی به صفر نشانه نابرابری مطلق است و نزدیک شدن آن به یک به برابری مطلق اشاره دارد. جدول ۴ و نمودار ۶ روند تغییرات ایران در این شاخص

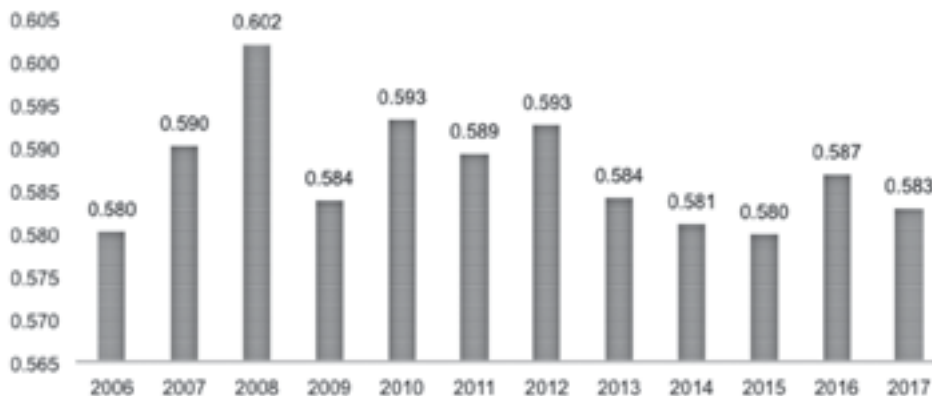
را نشان می‌دهد.

بررسی داده‌های اطلاعاتی مربوط به سال ۲۰۱۶ میلادی این شاخص در منطقه خاورمیانه نیز نشان می‌دهد که شکاف جنسیتی در ایران تنها در مقایسه با کشورهای عربستان سعودی، سوریه و یمن از وضعیت بهتری برخوردار است.

جدول ۴. وضعیت کشورهای خاورمیانه در شاخص فاصله جنسیتی در سال‌های ۲۰۱۶ میلادی

کشور	قطر	امارات	کویت	بحرین	عمان	اردن	لبنان	ایران	عربستان	سوریه	یمن
امتیاز	۰/۶۴۳	۰/۶۳۹	۰/۶۲۴	۰/۶۱۵	۰/۶۱۲	۰/۶۰۳	۰/۵۹۸	۰/۵۸۷	۰/۵۸۳	۰/۵۶۷	۰/۵۱۶
رتبه منطقه‌ای	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱
رتبه جهانی	۱۱۵	۱۲۲	۱۲۶	۱۲۹	۱۳۱	۱۳۲	۱۳۳	۱۳۷	۱۳۹	۱۴۰	۱۴۲

نمودار ۶. روند تغییرات امتیاز ایران در شاخص جهانی فاصله جنسیتی

1- World Economic Forum

- منابع:
- Human Development Report Office of the United Nations Development Programme. (2013). *Human Development Report 2013*. The Rise of the South: Human Progress in a Diverse World.
 - Human Development Report Office of the United Nations Development Programme. (2014). *Human Development Report 2014*. Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience.
 - Human Development Report Office of the United Nations Development Programme. (2015). *Human Development Report 2015*. Work for Human Development.
 - Human Development Report Office of the United Nations Development Programme. (2016). *Human Development Report 2016*. Human Development for Everyone.
 - World Economic Forum. (2017). *The Global Gender Gap Report 2017*. Geneva, Switzerland.
 - Human Development Report Office of the United Nations Development Programme. (1995). *Human Development Report 1995*. Gender and Human Development.
 - Human Development Report Office of the United Nations Development Programme. (2000). *Human Development Report 2000*. Human Rights and Human Development.
 - Human Development Report Office of the United Nations Development Programme. (2005). *Human Development Report 2005*. International Cooperation at a Crossroads. Aid, Trade and Security in an Unequal World.
 - Human Development Report Office of the United Nations Development Programme. (2010). *Human Development Report 2010*. The Real Wealth of Nations: Passways to Human Development.
 - Human Development Report Office of the United Nations Development Programme. (2011). *Human Development Report 2011*. Sustainability and Equity: A Better Future for All.